การปฏิรูประบบอุดมศึกษาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีตามปฏิญญาโบโลญญ่า

Reform of the German Higher Education System according to the Bologna Declaration

นรเศรษฐ์ แก้ววิภาส

Noraseth Kaewwipat

บทคัดย่อ

"กระบวนการโบโลญญ่า" เป็นการตกลงร่วมกันระหว่างรัฐมนตรีของยุโรป โดยมีเป้าหมายสร้าง "พื้นที่อุดมศึกษายุโรป" ขึ้นภายในปี พ.ศ. 2553 เพื่อสนับสนุนความคล่องตัวในการโยกย้ายที่เรียนของนักศึกษาและการแลกเปลี่ยนบุคลากร รวมทั้งพัฒนาอุดมศึกษาของยุโรปให้เป็นที่น่าสนใจและสามารถแข่งขันกับประเทศอื่นได้ "กระบวนการโบโลญญ่า" นี้ทำให้เกิดการปฏิรูปอุดมศึกษาครั้งใหญ่ในเรื่องระบบวุฒิการศึกษา การสร้างระบบหน่วยกิตแบบยุโรป และการยอมรับวุฒิการศึกษาระหว่างประเทศ

บทความนี้ให้ภาพรวมของภูมิหลัง พัฒนาการและมุมมองในอนาคตของกระบวนการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ในที่นี้ยกกรณีของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงความยากลำบากในการปฏิรูปที่เกิดจากปรัชญาการศึกษาและค่านิยมที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมเยอรมัน รวมถึงปัญหาการยอมรับวุฒิการศึกษาจากทางสังคมและทางภาคธุรกิจ นอกจากนี้จะอภิปรายถึงผลกระทบของการปฏิรูปที่มีต่อนักศึกษาต่างชาติที่ต้องการศึกษาต่อ ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีในอนาคต

Abstract

The "Bologna Process" is a commitment among European ministers with the objective of promoting the mobility of students and academic and administrative staff as the basis of establishing the "European Higher Education Area" by 2010 as well as enhancing the attractiveness and competitiveness of the higher education institutions in Europe. It produces far-reaching reforms of the higher education system in the European countries regarding degree structure, establishment of the "European Credit Transfer System" (ECTS), and recognition of degrees.

This article gives a summary of the background, development, and further perspectives of the reform process. With a focus on the Federal Republic of Germany, it may be shown that the reform process isn't easy to realise because of the deep-rooted educational philosophy and tradition as well as the acceptance of the old degrees in society and economy. Furthermore the consequences of the "Bologna Process" for foreign students, who want to study in the Federal Republic of Germany in the future, will be discussed.

เรื่องการปฏิรูปการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นประเด็นที่ได้รับการพูดถึงอย่างกว้างขวางในหลาย ๆ ประเทศในยุโรปขณะนี้ ทั้งในมุมมองทางวิชาการ เชิงสังคม รวมทั้งเชิงธุรกิจและการจ้างงาน กระบวนการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้เรียกกันโดยทั่วไปว่า**กระบวนการโบโลญญ่า (Bologna Process)** การปฏิรูปครั้งนี้เป็นไปตาม**ปฏิญญาโบโลญญ่า (Bologna Declaration)** ที่ประเทศในยุโรป 29 ประเทศลงนามร่วมกันเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2542

บทความนี้ต้องการนำเสนอประวัติที่มาของกระบวนการโบโลญญ่าและผลที่มีต่อโครงสร้างของระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในยุโรปโดยสังเขป ผู้เขียนขอเน้นที่สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเป็นหลัก ในฐานะที่เป็นหนึ่งใน

ประเทศผู้ริเริ่มความคิดการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ในตอนท้ายจะเป็นการกล่าวถึงผลของการปฏิรูปตามกระบวนการโบโลญญ่าที่มีต่อนักศึกษาต่างชาติ โดยเฉพาะนักศึกษาชาวไทยที่ต้องการไปศึกษาต่อ ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

1. กระบวนการโบโลญญ่า

1.1 ภูมิหลัง พัฒนาการ และเป้าหมาย

เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการของประเทศ 4 ประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส อิตาลี สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และสหราชอาณาจักร ได้ร่วมพบปะกันเนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 800 ปี มหาวิทยาลัย Sorbonne ในประเทศฝรั่งเศส ในครั้งนั้นผู้แทนทั้ง 4 ประเทศ ได้ประกาศความร่วมมือทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษา โดยจะร่วมกันพัฒนาอุดมศึกษาของยุโรป และส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนักศึกษาและนักวิชาการ โดยจะพยายามแก้ปัญหาเรื่องการยอมรับวุฒิการศึกษาจากประเทศอื่น ซึ่งเป็นปัญหาหลักข้อหนึ่งของอุดมศึกษาของยุโรป เนื่องจากแต่ละประเทศมีโครงสร้างการศึกษาของตัวเองที่กำหนดระยะเวลาการศึกษาและวุฒิที่ได้รับแตกต่างกันไป ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบวุฒิของแต่ละประเทศในยุโรปด้วยกันได้[1] การประกาศความร่วมมือในครั้งนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของปฏิญญาโบโลญญ่า (Bologna Declaration) ซึ่งประเทศในยุโรป 29 ประเทศลงนามร่วมกันเมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

เป้าหมายหลักของกระบวนการโบโลญญ่าได้แก่

---

[1] เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี แต่เดิมไม่มีวุฒิปริญญาตรี นักศึกษาที่เข้าเรียนมหาวิทยาลัยเมื่อจบการศึกษาจะได้วุฒิปริญญาโท ซึ่งก็เรียกแตกต่างกันไปแล้วแต่สาขาวิชา ได้แก่ Magister, Diplom และ Staatsexamen โดยเฉพาะวุฒิ Diplom เมื่อนำไปใช้ในต่างประเทศมักจะเกิดความเข้าใจผิดว่านักศึกษาได้เพียงประกาศนียบัตร (diploma) เท่านั้น ทำให้ต้องชี้แจงกันเสมอ

- ปรับระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้สอดคล้องกัน กล่าวคือ ให้แบ่งอุดมศึกษาศึกษาเป็น 2 ช่วง คือ undergraduate และ graduate
- ทำให้วุฒิการศึกษาของแต่ละประเทศสามารถเปรียบเทียบกันได้
- สร้างระบบหน่วยกิตแบบยุโรปหรือที่เรียกว่า European Credit Transfer System (ECTS)[2]
- ขจัดปัญหาการโยกย้ายที่เรียนที่เกิดจากระบบการศึกษาที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ
- สร้างความร่วมมือภายในยุโรปเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา
- สนับสนุนและยกระดับอุดมศึกษาของยุโรป

ประเทศที่เข้าร่วมกระบวนการโบโลญญ่านี้ตั้งเป้าไว้ว่าจะต้องปรับระบบการศึกษาของประเทศตนให้สอดคล้องกับข้อตกลงข้างต้นภายในปี พ.ศ. 2553 โดยทุก ๆ 2 ปีจะจัดการประชุมร่วมกันเพื่อติดตามผลและสรุปความก้าวหน้าในการปรับระบบอุดมศึกษาในแต่ละประเทศ โดยในช่วง 6 ปีที่ผ่านมาได้จัดประชุมแล้ว 3 ครั้ง ที่ Prague ประเทศสาธารณรัฐเช็ก เมื่อปี พ.ศ. 2544 ที่ Berlin ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี เมื่อปี พ.ศ. 2546 และที่ Bergen ประเทศนอร์เวย์ ในปี พ.ศ. 2548 หลังการประชุมแต่ละครั้งจะมีการออกแถลงการณ์ (communiqué) เพิ่มเติมหรือแก้ไขข้อตกลงร่วมกัน เช่น หลังจากการประชุมที่ Prague ประเทศที่เข้าร่วมการประชุมได้เพิ่มเป้าหมายอีก 3 ข้อ ได้แก่ การสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) การสนับสนุนให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้าง "พื้นที่อุดมศึกษายุโรป" (European Higher Education Area) และการทำให้อุดมศึกษายุโรปน่าสนใจมากขึ้นสำหรับนักศึกษาต่างชาติ[3]

---

[2] ระบบหน่วยกิตแบบยุโรปหรือ ECTS นี้แตกต่างจากระบบหน่วยกิตแบบที่เรารู้จักและใช้กันในประเทศไทย ประเด็นนี้จะอธิบายในรายละเอียดต่อไปในหัวข้อ 1.2

[3] โดยนัยหมายถึงการทำให้ระบบอุดมศึกษาสามารถแข่งขันได้กับสหรัฐอเมริกาหรือออสเตรเลีย ซึ่งทั้ง 2 ประเทศเป็นประเทศที่นักศึกษาต่างชาติเลือกจะไปเรียนเป็นอันดับแรก ๆ

ในการประชุมร่วมกันที่ Berlin ที่ประชุมได้กำหนดรายละเอียดของเป้าหมายแต่ละข้อในทางรูปธรรมว่าควรจะออกมาเป็นอย่างไร เช่น การกำหนดให้ใช้ชื่อวุฒิการศึกษาเป็น Bachelor และ Master ให้เหมือนกันหมดในทุกสาขาวิชา เพื่อให้แต่ละประเทศสามารถเข้าใจได้ทันทีว่านักศึกษาได้วุฒิอะไร และอีกประเด็นที่เริ่มนำมาพิจารณาคือการศึกษาระดับปริญญาเอก ซึ่งแต่ละประเทศในยุโรปจัดโครงสร้างแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เช่น ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี แต่เดิมนักศึกษาปริญญาเอกไม่ต้องเข้าชั้นเรียนเลย นักศึกษาต้องไปค้นคว้าวิจัยด้วยตนเองภายใต้การควบคุมของอาจารย์ผู้ดูแลงานของตน ในระยะหลังแม้ว่าจะมีรายวิชาที่จัดให้นักศึกษาปริญญาเอกบ้าง แต่ก็ยังถือว่าน้อยและไม่มีระบบเหมือนอย่างหลายประเทศในยุโรป เพราะจะจัดไปตามแต่ละสาขาวิชา คณะหรือมหาวิทยาลัยกำหนดหรือจัดตามกำลังคนและจำนวนเงินที่มีอยู่ ในท้ายที่สุด การประชุมครั้งนี้กำหนดให้การศึกษาระดับปริญญาเอกเป็นการศึกษาช่วงที่ 3 ของระบบการศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่า ต่อจากปริญญาตรี และปริญญาโท และต้องวางมาตรฐานร่วมกันด้วยเช่นกัน

ในการประชุมครั้งล่าสุดที่ Bergen ประเทศนอร์เวย์ มีประเทศที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 40 ประเทศ รวมทั้งองค์กรต่าง ๆ เช่น สหพันธ์สหภาพแรงงาน และเครือข่ายเพื่อประกันคุณภาพอุดมศึกษาแห่งยุโรป (European Network for Quality Assurance in Higher Education หรือ ENQA) ที่ประชุมได้วางมาตรฐานและแนวทางในการประกันคุณภาพการศึกษาที่เป็นรูปธรรม และให้แต่ละประเทศหาวิธีการเทียบเท่าความรู้หรือวุฒิของนักศึกษาของประเทศของตนที่ได้มาก่อนหน้าระบบอุดมศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่า สำหรับเรื่องของการศึกษาขั้นปริญญาเอกนั้น ที่ประชุมได้พิจารณาถึงการวางโครงสร้างการศึกษาเพื่อผลิตบัณฑิตให้มีความสามารถพร้อมเข้าตลาดแรงงานได้ โดยบัณฑิตต้องมีทักษะอื่นนอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการ เช่น ทักษะการนำเสนองาน ทักษะการเจรจาต่อรอง ฯลฯ ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะนำมาพิจารณากันอีกครั้งในการประชุมครั้งต่อไปที่ London ในปี พ.ศ. 2550

1.2 หลักการและแนวทางปฏิบัติ

เป้าหมายหลักข้อหนึ่งของการปฏิรูประบบอุดมศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่าคือการอำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาในการโยกย้ายที่เรียนภายในหรือระหว่างประเทศทั้งในและนอกทวีปยุโรป แนวทางปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนี้ได้คือ การสร้างความโปร่งใสในเรื่องระบบและวุฒิการศึกษาด้วยการสร้างระบบหน่วยกิตแบบยุโรปหรือที่เรียกว่า European Credit Transfer System (ECTS) ขึ้น จริง ๆ แล้ว ECTS มีใช้กันอยู่บ้างในบางประเทศโดยเฉพาะในกรณีของนักศึกษาแลกเปลี่ยนในโครงการ SOKRATES หรือ ERASMUS ของยุโรป แต่ในการปฏิรูประบบอุดมศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่า ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปจะร่วมกันใช้ ECTS ให้เหมือนกันหมดในทุกสาขาวิชาและทุกมหาวิทยาลัย ตามมาตรฐานที่ทุกประเทศกำหนดร่วมกันเพื่อให้การเทียบโอนหน่วยกิตทำได้ง่ายขึ้น

ECTS แตกต่างจากระบบหน่วยกิตที่คนไทยเรารู้จักคือ การให้หน่วยกิตตามระบบ ECTS จะคำนวณจากค่าเฉลี่ยภาระงานของนักศึกษา (workload) ทั้งในและนอกชั้นเรียน โดย 1 หน่วยกิตหมายถึงภาระงาน 25-30 ชั่วโมง จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและบันทึกการเรียนของนักศึกษา ได้ค่าเฉลี่ยออกมาว่านักศึกษาในยุโรปใช้เวลาในการศึกษา 1,500-1,800 ชั่วโมงต่อปีการศึกษา ดังนั้นจึงสรุปว่าใน 1 ปีการศึกษา ถ้านักศึกษาเรียนเต็มเวลานักศึกษาจะได้หน่วยกิต 60 หน่วยกิต (HRK Bologna-Reader 2004: 126) จำนวนหน่วยกิตนี้ใช้เป็นฐานในการกำหนดหน่วยกิตของการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทด้วย โดยส่วนใหญ่แล้วในระดับปริญญาตรีในยุโรปนักศึกษาจะต้องได้หน่วยกิตสะสมรวม 180 หน่วยกิต และในระดับปริญญาโท 120 หน่วยกิต จึงจะสำเร็จการศึกษา ดังนั้นถ้านักศึกษาเรียนเต็มเวลาตลอดช่วงระยะเวลาการศึกษา นักศึกษาจะเรียนจบระดับปริญญาตรีได้ภายใน 3 ปี และปริญญาโทภายใน 2 ปี ซึ่งจุดนี้ต่างจากระบบการศึกษาของไทยที่จะเป็น 4 หรือ 5 ปี (ปริญญาตรี) + 2 ปี (ปริญญาโท) สาเหตุที่การศึกษาระดับปริญญาตรีของยุโรปสั้นกว่านั้นก็เนื่องจากนักศึกษาในยุโรปไม่ต้องเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปเพื่อปรับความรู้ก่อนที่จะเข้าเรียนวิชาเอกหรือโท กล่าวคือนักศึกษาเข้าเรียนวิชาเอกและโทที่ตนเลือกได้โดยตรง

อนึ่ง การให้หน่วยกิตนั้นจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ภาระงานของนักศึกษาในแต่ละประเภทวิชาโดยแยกออกเป็นวิชาบรรยาย สัมมนา การทำโครงการ (project) หรือฝึกงาน ตัวอย่างเช่น วิชาบรรยายซึ่งมักเป็นรายวิชาพื้นฐานบังคับ คาดว่านักศึกษาจะต้องใช้เวลาเรียนรวม 150 ชั่วโมงในภาคเรียนหนึ่งโดยเวลาเรียนรวมนี้หมายถึง การเข้าฟังบรรยาย การอ่านหนังสือเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนหรืออ่านหนังสือเพิ่มเติม รวมทั้งเวลาทำการบ้าน เมื่อเรียนจบวิชานี้นักศึกษาจะได้ 5 หน่วยกิต หรือในวิชาฝึกงาน ประมาณไว้ว่านักศึกษาน่าจะใช้เวลารวมทั้งหมด 300 ชั่วโมง นักศึกษาก็จะได้ 10 หน่วยกิต

การสร้างมาตรฐานระบบ **ECTS** นี้ทำไปพร้อมกับการปรับโครงสร้างหลักสูตรและรายวิชา หลักสำคัญในการปรับโครงสร้างคือการแบ่งกลุ่มรายวิชา **(modularisation)** โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มวิชาย่อย ๆ **(module)** อีกหลายกลุ่ม โดยทั่วไปนักศึกษาต้องเรียนกลุ่มวิชาพื้นฐานบังคับ 2-3 กลุ่มและกลุ่มวิชาย่อยให้เลือกอีกหลายกลุ่มแล้วแต่สาขาวิชา ความพิเศษของการศึกษาของยุโรปคือในกลุ่มวิชาย่อยที่ให้เลือกได้นั้น นักศึกษามีอิสระในการเลือกเรียนกลุ่มวิชามาก กล่าวคือ กลุ่มวิชาย่อยสามารถเลือกแทนที่กันได้ ประเด็นที่น่าสนใจคือการให้อิสระในการเลือกกลุ่มวิชาย่อยอย่างมากนี้ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกของนักศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาพัฒนาความสามารถตามความสนใจของตนเองได้ รวมทั้งยอมรับว่านักศึกษาชอบหรือถนัดบางวิชามากน้อยต่างกันไป

ข้อแตกต่างจากระบบการศึกษาของอเมริกาหรือของไทยอีกข้อหนึ่งคือ เมื่อนักศึกษาเรียนครบรายวิชาของแต่ละกลุ่มวิชาย่อยแล้วนักศึกษาต้องสอบจบในแต่ละกลุ่ม ไม่ใช่ต้องสอบจบในทุกรายวิชา หมายถึงว่าเมื่อเปรียบเทียบกันแล้วนักศึกษายุโรปจะต้องสอบน้อยวิชากว่านักศึกษาอเมริกาหรือไทย แต่การสอบแต่ละครั้งจะครอบคลุมเนื้อหามากกว่า และการประเมินผลการเรียนของนักศึกษาในแต่ละกลุ่มวิชาย่อยอาจไม่ใช้การสอบข้อเขียนอย่างเดียว ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์อาจใช้การรายงานหน้าชั้นเรียนพร้อมกับการส่งสรุปรายงานเป็นข้อเขียน หรืออาจเขียนรายงานฉบับใหญ่ 1 ฉบับแทนการสอบก็ได้ เมื่อนักศึกษาสอบจบในแต่ละกลุ่มวิชาย่อยครบตามที่หลักสูตรกำหนดและเขียนวิทยานิพนธ์เสร็จแล้ว ก็จะจบการศึกษา นอกจากนักศึกษา

จะได้ประกาศนียบัตรแสดงผลการศึกษาแล้ว ยังจะได้รับเอกสารประกอบประกาศนียบัตร (diploma supplement) พร้อมกันไปด้วย โดยในเอกสารดังกล่าวจะลงรายละเอียดรายวิชาที่นักศึกษาเข้าเรียนในแต่ละกลุ่มวิชาย่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อหาที่เรียน รวมทั้งจำนวนหน่วยกิต รูปแบบการประเมินผลและผลคะแนนของนักศึกษา รวมถึงอธิบายระบบและโครงสร้างการศึกษาของแต่ละประเทศ การบันทึกข้อมูลการศึกษาโดยละเอียดเช่นนี้ก็เพื่อให้นักศึกษานำผลการเรียนนี้ไปใช้แสดงได้ว่าเรียนอะไรมาบ้าง ได้หน่วยกิตเท่าไรและหน่วยกิตได้มาอย่างไร เพื่อการเทียบโอนหน่วยกิตจากสถาบันหนึ่งไปยังอีกสถาบันหนึ่งจะได้ทำได้ง่ายและโปร่งใส

ในการวางหลักสูตรและจัดกลุ่มวิชานั้น แต่ละสาขาและแต่ละคณะเป็นผู้จัดการเอง แต่ในท้ายที่สุดหลักสูตรต่าง ๆ ต้องได้รับการประเมินเพื่อประกันคุณภาพหลักสูตร โดยประเด็นหลัก ๆ ในการประเมินคือเนื้อหาของวิชาและความเป็นไปได้ว่านักศึกษาจะเรียนหลักสูตรนั้น ๆ จบได้ตามระยะเวลาที่กำหนดได้จริง การประเมินดำเนินการโดยตัวแทนของส่วนกลาง เช่น ตัวแทนของ accreditation council แต่ละประเทศ ในรูปองค์กรหรือสถาบันที่ได้รับการยอมรับ ทั้งนี้จะมีผู้ทรงคุณวุฒิในสาขานั้น ๆ มาร่วมประเมินหลักสูตรด้วย องค์กรหรือสถาบันที่ประเมินหลักสูตรจะได้รับประกาศนียบัตรจาก accreditation council ให้มีสิทธิในการประเมินหลักสูตรซึ่งใช้ได้ในระยะเวลาจำกัด นั่นหมายถึงว่าเมื่อหมดระยะเวลานั้น ๆ องค์กรหรือสถาบันประเมินหลักสูตรต้องยื่นขอต่ออายุสิทธิในการประเมินหลักสูตรโดยจะได้รับการตรวจสอบมาตรฐานจาก accreditation council อีกทอดหนึ่ง สำหรับหลักสูตรที่ได้รับการประเมินแล้วนั้น เมื่อจะปรับปรุงหลักสูตรก็ต้องดำเนินกระบวนการประเมินหลักสูตรใหม่ทั้งหมด

เป้าหมายและหลักการต่าง ๆ ดังกล่าวมาข้างต้นดูเหมือนจะเป็นเรื่องไม่ยากที่จะนำมาปฏิบัติ แต่ในความเป็นจริงแล้วหลายเรื่องขัดกับปรัชญาการศึกษาของแต่ละประเทศ รวมทั้งระบบใหม่ยังไม่สามารถเอาชนะความเชื่อมั่นในระบบการศึกษาเดิมของตนที่ใช้กันมาเป็นร้อย ๆ ปีได้ ในที่นี้ผู้เขียนขออธิบายปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีในระหว่างการปรับระบบอุดมศึกษา

2. กระบวนการโบโลญญ่ากับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีมีบทบาทในการปฏิรูประบบอุดมศึกษาของยุโรปอย่างมากในฐานะที่เป็นประเทศหัวหอกในการผลักดันการปฏิรูป เพื่อรักษาภาพลักษณ์ความเป็นประเทศผู้นำการปฏิรูปอุดมศึกษาและยังเป็นประเทศที่มีบทบาทมากในสหภาพยุโรปประเทศหนึ่ง สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจึงต้องการดำเนินการปฏิรูประบบอุดมศึกษาให้ได้ตามเงื่อนเวลาที่กำหนดและให้ออกมาเป็นต้นแบบของประเทศอื่น ๆ ด้วย ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีจึงแข็งขันในการออกแนวทางปฏิบัติเพื่อควบคุมและบังคับให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ปรับปรุงหลักสูตรของตนให้ทัน ซึ่งเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องง่าย ด้วยปัญหาหลายประการ ก่อนที่จะนำเข้าสู่รายละเอียดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ผู้เขียนขออธิบายระบบอุดมศึกษาแบบเดิมของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีก่อน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจปัญหาที่มาจากมุมมองของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

2.1 ระบบอุดมศึกษาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแบบเดิมก่อนการปฏิรูป

เมื่อนักศึกษาเข้าเรียนมหาวิทยาลัยในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นักศึกษาจะสามารถเข้าเรียนวิชาเอกหรือโทที่ตนเองต้องการได้เลย บางสาขาวิชาในบางมหาวิทยาลัยมีการจำกัดปริมาณการรับนักศึกษาเข้าศึกษา แต่ก็ถือว่าเป็นสัดส่วนที่น้อยมาก เพราะปรัชญาการศึกษาข้อหนึ่งของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีคือ **การศึกษาเป็นสาธารณสมบัติ** หมายถึงใครต้องการเรียนมหาวิทยาลัยต้องมีโอกาสได้เรียน รัฐต้องเป็นผู้อุดหนุนการศึกษาเพื่อให้ทุกคนที่ต้องการเรียนสามารถจ่ายค่าการศึกษาได้ ภาพสะท้อนของปรัชญาการให้โอกาสทางการศึกษานี้คือ การที่มหาวิทยาลัยของรัฐจะเรียกเก็บแต่เฉพาะ Semesterbeitrag ซึ่งอาจเทียบกับของประเทศไทยได้เป็นค่าธรรมเนียมประจำภาคการศึกษา[4]

---

[4] สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแบ่งปีการศึกษาออกเป็นภาคฤดูหนาว (Wintersemester) ซึ่งเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมไปจนถึงสิ้นเดือนมีนาคมของปีถัดไป และภาคฤดูร้อน

โดยค่าธรรมเนียมนี้อยู่ในอัตราที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี โดยอัตราจะแตกต่างกันไปแล้วแต่มหาวิทยาลัยตั้งแต่ต่ำกว่า 100 ยูโร จนถึงประมาณ 200 ยูโร นอกจากนี้ยังไม่มีการลงทะเบียนเรียนเป็นทางการ โดยส่วนใหญ่ถ้าผู้สอนไม่ได้จำกัดจำนวนนักศึกษาในชั้นเรียนหรือบังคับให้แจ้งชื่อพร้อมแสดงผลการเรียนวิชาที่ควรเรียนมาก่อน นักศึกษาจะสามารถเข้าเรียนรายวิชาที่ต้องการได้เลย

ระบบการศึกษาปัจจุบันของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้อิสระนักศึกษาในการจัดตารางเรียนรวมทั้งจำนวนวิชาได้เอง เนื่องจากมองว่านักศึกษาออกมาจากระบบโรงเรียนที่มีการจัดตารางเรียนมาแล้ว นักศึกษาเป็นผู้ใหญ่เพียงพอที่จะดูแลเรื่องเวลาเรียนพร้อมทั้งสามารถประเมินความสามารถของตนได้ว่าในภาคการศึกษานั้น ๆ สามารถทำอะไรได้เสร็จทันเวลาบ้าง โครงสร้างการศึกษาจึงจัดไว้หลวม ๆ โดยมักจะแนะนำเพียงว่าวิชาพื้นฐานของสาขาที่ตนเรียนควรเรียนในภาคแรก นอกเหนือจากนี้ให้ไปวางตารางเวลาเรียนเองให้สอดคล้องกับเวลาเรียนของวิชาเอกหรือโทของตน ในขณะที่สายวิทยาศาสตร์จะค่อนข้างควบคุมว่า**ต้อง**เรียนรายวิชาใดก่อนหลัง ทางสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จะให้อิสระในการเลือกเรียนวิชาอย่างมาก โดยจะกำกับไว้เพียงว่าควรเรียนรายวิชาใดมาก่อนจึงจะเรียนรายวิชาต่อ ๆ ไปได้

สำหรับระยะเวลาการศึกษานั้น ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่าเมื่อจบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแล้วจะได้รับวุฒิปริญญาโท เพราะในมหาวิทยาลัยของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีแต่เดิมไม่มีวุฒิปริญญาตรี ในสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้เลือกเรียนระหว่าง 2 วิชาเอก หรือ 1 วิชาเอก 2 วิชาโท

(Summersemester) ตั้งแต่เดือนเมษายนถึงสิ้นเดือนกันยายน ปกติถือว่าภาคฤดูหนาวเป็นภาคการศึกษาหลัก นักศึกษาใหม่จะเข้าเรียนในภาคฤดูหนาวเสียเป็นส่วนใหญ่ ในส่วนของช่วงเวลาที่มีการบรรยายจริงนั้น ในภาคฤดูหนาวจะเริ่มบรรยายตั้งแต่ประมาณกลางเดือนตุลาคมจนถึงกลางหรือสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ของปีถัดไป โดยจะมีพักช่วงคริสต์มาสประมาณ 1-3 สัปดาห์แล้วแต่มหาวิทยาลัย รวมระยะเวลาการบรรยายได้ 15-16 สัปดาห์ ส่วนภาคฤดูร้อนจะมีระยะเวลา 12-14 สัปดาห์ เริ่มประมาณกลางเดือนเมษายนจนถึงกลางหรือสิ้นเดือนกรกฎาคม

ส่วนสายวิทยาศาสตร์ส่วนมากจะเป็นเอกเดี่ยว แต่ละสาขาในมหาวิทยาลัยจะวางเกณฑ์ไว้คร่าว ๆ เท่านั้นว่าถ้านักศึกษาเรียนเต็มเวลา ไม่ทำงานควบคู่ไปด้วยน่าจะจบการศึกษาทั้งหมดภายในระยะเวลากี่ภาคการศึกษา ซึ่งเรียกเวลาที่ทางมหาวิทยาลัยวางไว้คร่าว ๆ นี้ว่า **Regelstudienzeit** เท่าที่ปฏิบัติกันจะกำหนดไว้ที่ 9-12 ภาคการศึกษาตามแต่สาขาวิชา ในความเป็นจริงเมื่อไม่มีการบังคับว่านักศึกษาต้องเรียนรายวิชาอะไร ภาคการศึกษาใดภาคละกี่รายวิชา และไม่มีกลไกควบคุมว่านักศึกษาเรียนอะไรไปบ้างแล้วจึงเกิดปรากฏการณ์ว่านักศึกษาใช้เวลาเรียนนานกว่าเวลาที่ควรจบ โดยเฉลี่ยจะเรียนนานกว่าเวลาที่คาดไว้ 2-4 ภาคการศึกษา ซึ่งนักศึกษาอีกจำนวนมากเรียนนานกว่านั้น[5] อีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะเรียนนานเพราะว่าในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี นักศึกษาได้รับสิทธิพิเศษในหลายด้าน เช่น จ่ายค่าประกันสุขภาพถูกกว่าบุคคลทั่วไป ได้รับส่วนลดในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้แห่งหนึ่ง สามารถกินอาหารในโรงอาหารของมหาวิทยาลัยซึ่งถือว่าถูกมากเมื่อเทียบกับร้านค้าทั่วไปได้ และในหลายเมือง ค่าธรรมเนียมภาคการศึกษาครอบคลุมถึงค่าใช้บริการรถประจำทางหรือรถรางสาธารณะ นักศึกษาจึงไม่ต้องซื้อตั๋วเวลาใช้บริการขนส่งมวลชน ข้อได้เปรียบของการเป็นนักศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยผลักดันให้นักศึกษากลุ่มหนึ่งไม่รีบเรียนจบ รวมทั้งเรียนรอตลาดงานที่ซบเซาอยู่ในช่วงนี้ด้วย

การที่นักศึกษาเรียนกันนาน ๆ มีส่วนทำให้ปริมาณนักศึกษาล้นมหาวิทยาลัย ห้องเรียนเรียนกันอย่างแออัด ตามรายงานการศึกษาแห่งชาติที่เสนอในการประชุมติดตามผลกระบวนการโบโลญญ่าที่ **Bergen** จำนวนนักศึกษาที่เรียนอยู่ในระดับอุดมศึกษารวมทั้งหมดแล้วสูงถึง 2,020,000 คน

---

[5] นักศึกษาที่เรียนนานที่สุดในขณะนี้เท่าที่เก็บสถิติมาได้ เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Bochum มาตั้งแต่ พ.ศ. 2508 จริง ๆ แล้วนักศึกษาคนนี้แทบไม่ได้เข้าเรียนเลยเพราะมีครอบครัวแล้ว ตัวเลขนี้ถือว่าเป็นกรณียกเว้น ในขณะเดียวกันก็เป็นตัวชี้ให้เห็นข้อด้อยเรื่องการควบคุมและตรวจสอบข้อมูลนักศึกษา

โดยมีนักศึกษาประมาณ 65,100 คน เรียนอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (National Report 2004-2005: 2) นอกจากนักศึกษาตกค้างจำนวนมากแล้วยังมีปัญหานักศึกษาอีกจำนวนหนึ่งที่เรียนไม่จบ เพราะยืดระยะเวลาการเรียนออกไปโดยไม่มีขอบเขต ควบคุมเวลาไม่ได้ หรือทำงานในระหว่างเรียนด้วยจนไม่มีสมาธิกลับมาเรียนใหม่ได้ ทั้งนี้ยังต้องยอมรับว่า ในความเป็นจริงมีนักศึกษาอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะเรียนจนจบการศึกษาปริญญาโทที่ใช้เวลานานได้

โดยทั่วไปในระดับอุดมศึกษาจะแบ่งช่วงการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง คือช่วงแรกที่นักศึกษาเรียนรายวิชาพื้นฐานในสาขานั้น ๆ ซึ่งจะเรียกแตกต่างกันตามสาขาวิชา เช่น **Grundstudium** หรือ **Vordiplom** เมื่อนักศึกษาเรียนครบจำนวนชั่วโมงของรายวิชาพื้นฐานแล้ว จะต้องเข้าสอบประมวลความรู้ระหว่างการศึกษา (เรียกว่า **Zwischenprüfung** หรือ **Vordiplomprüfung**) เมื่อสอบผ่านจะสามารถเข้าศึกษาช่วงการศึกษาช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นรายวิชาเชิงลึกที่ลงเป็นหัวข้อหรือเฉพาะด้านไป ช่วงที่ 2 นี้เรียกว่า **Hauptstudium**

แต่ละหลักสูตรจะไม่ได้กำหนดว่านักศึกษาต้องเรียนกี่วิชา รวมทั้งไม่มีระบบหน่วยกิต เกณฑ์ทั่วไปที่ใช้วัดคือจำนวนเวลาเรียนเป็นชั่วโมงในชั้นเรียนต่อสัปดาห์ในภาคการศึกษา หรือที่เรียกกันว่า **Semesterwochenstunden (SWS)** 1 **SWS** คือเวลาเรียนในชั้นเรียน 45 นาทีต่อสัปดาห์ รายวิชาบางรายวิชามี 2 **SWS** บ้าง 3 **SWS** นั่นคือนักศึกษาใช้เวลาเรียนในชั้นเรียน 90 นาทีหรือ 135 นาทีตามลำดับ ตลอดระยะเวลาการศึกษานักศึกษาต้องเรียนให้ได้ครบจำนวน **SWS** ทั้งหมดที่หลักสูตรกำหนด นักศึกษาต้องไปจัดการคำนวณเองว่าต้องเรียนกี่วิชา ในช่วงที่เรียน นักศึกษาต้องได้รับการประเมินผลการเรียนหรือที่เรียกกันในภาษานักศึกษาทั่วไปว่าเก็บ "ใบประกาศ" หรือ **Schein** ให้ได้จำนวนตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ โดยที่การได้ใบประกาศนั้นไม่จำเป็นต้องสอบข้อเขียนอย่างเดียว ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์นิยมให้ทำรายงานปากเปล่าหน้าชั้นเรียนและเขียนรายงานข้อเขียนด้วย

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างสมมติเพื่อใช้อธิบายโครงสร้างของอุดมศึกษาแบบเยอรมันดังนี้ สาขาภาษาและวรรณคดีเยอรมัน มหาวิทยาลัยหนึ่งกำหนด

ไว้ว่า ถ้าเรียนเป็นวิชาเอกต้องเรียนอย่างต่ำ 64 SWS รายวิชาในสาขานี้ทุกรายวิชามีจำนวนเวลาเรียน 90 นาทีต่อสัปดาห์นั่นคือแต่ละวิชามี 2 SWS หมายความว่านักศึกษาต้องเรียนทั้งหมด 32 วิชา ตลอดระยะเวลาการศึกษานักศึกษาต้องเก็บใบประกาศให้ได้ทั้งหมด 8 ใบ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงการศึกษารายวิชาพื้นฐานนักศึกษาต้องเรียนอย่างต่ำ 32 SWS และต้องสอบข้อเขียนในรายวิชาบังคับ 2 วิชาซึ่งจะได้ใบประกาศทั้งหมด 2 ใบ อีก 2 ใบแล้วแต่อาจารย์ประจำรายวิชานั้น ๆ จะกำหนด อาจเป็นการรายงานปากเปล่าหน้าชั้นหรือการเขียนรายงานก็ได้ เมื่อสามารถทำตามข้อกำหนดนี้ได้สำเร็จ นักศึกษาจึงมีสิทธิเข้าสอบระหว่างการศึกษา (Zwischenprüfung) ซึ่งจะเป็นการสอบประมวลความรู้พื้นฐานของสาขาวิชา เมื่อเข้าเรียนรายวิชาเชิงลึกนักศึกษาต้องเรียนอีก 32 SWS และต้องได้ใบประกาศทั้งหมด 4 ใบโดยนักศึกษาต้องเลือกเรียนลงลึกระหว่างด้านภาษาศาสตร์หรือด้านวรรณคดี ถ้านักศึกษาเลือกจะลงลึกด้านวรรณคดีต้องเขียนรายงานด้านนี้ 3 ฉบับอีก 1 ฉบับให้เขียนในรายวิชาภาษาศาสตร์ ในทางกลับกันถ้านักศึกษาสนใจด้านภาษาศาสตร์มากกว่าก็ให้เขียนรายงานในสาขาภาษาศาสตร์ 3 ฉบับ ที่เหลืออีก 1 ฉบับจึงเขียนในสาขาวรรณคดี ถึงจุดนี้จะเห็นได้ว่านักศึกษาเยอรมันเรียนทั้งหมด 32 วิชาจริงแต่จะประเมินผลการศึกษาใน 8 รายวิชาเท่านั้น และนักศึกษามีสิทธิเลือกว่าจะทำรายงานในวิชาที่ตัวเองสนใจหรือถนัดได้เองตามปรัชญาการศึกษาที่สนับสนุนและส่งเสริมความเป็นปัจเจกของมนุษย์

เมื่อนักศึกษาเรียนจำนวนชั่วโมงได้ครบ สอบวัดผลได้ครบตามที่กำหนด จึงจะมีสิทธิเขียนวิทยานิพนธ์และสอบประมวลความรู้ทั้งปากเปล่าและข้อเขียน โดยที่การสอบประมวลความรู้นั้นนักศึกษาสามารถเลือกหัวข้อสอบได้เองตามความถนัดเช่นกัน โดยปกติจะมีแนวปฏิบัติในการกำหนดหัวข้อที่ใช้สอบประมวลความรู้ ตัวอย่างเช่น ทางสายวรรณคดีเยอรมันสามารถระบุว่านักศึกษาต้องสอบหัวข้อภาพรวมประวัติวรรณคดีซึ่งเป็นหัวข้อบังคับ จากนั้นให้เลือกยุควรรณคดี 1 ยุค ประเภทงานวรรณคดี 1 ประเภท นักเขียน 1 คน ทางภาษาศาสตร์กำหนดให้สอบด้านภาษาศาสตร์เชิงประวัติ วากยสัมพันธ์และภาษาศาสตร์ตัวบทเป็นเรื่องบังคับ นอกจากนั้นให้เลือกหัวข้อเองได้

งานวิทยานิพนธ์และการสอบประมวลความรู้นี้ ทางสายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นดรรชนีบ่งชี้ว่าตลอดระยะเวลาการศึกษา นักศึกษามองเห็นภาพรวมของการศึกษาและรู้ลึกในด้านหนึ่ง ๆ หรือไม่ มหาวิทยาลัยโดยทั่วไปจึงนับคะแนนทั้ง 2 ส่วนเป็นหลัก คะแนนจากรายงานข้อเขียนหรือการทำข้อสอบแทบจะไม่มีบทบาทในการให้คะแนนตอนจบการศึกษาเลย หรืออย่างมากก็ให้เป็นเพียง 1 ใน 4 ของคะแนนรวม เราอาจจะสรุปลักษณะการเรียนในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้ว่า ช่วงเรียน (ค่อนข้าง) สบายและมีเวลาในการพัฒนาความรู้ในทางที่ตนเองสนใจได้ แต่ตอนสอบจบ**ต้องรู้กว้างและรู้ลึกในสิ่งที่ตนเรียนรวมทั้งต้องคิดวิเคราะห์เป็น** จึงจะสอบผ่านได้ ด้วยเหตุนี้คนเยอรมันจึงภูมิใจคุณภาพบัณฑิตของตนมาก

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเกี่ยวข้องกับนักศึกษาเสียส่วนใหญ่ อีกส่วนที่สำคัญมากคือการสอนและการวิจัย มหาวิทยาลัยในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีถือปรัชญา**ความเป็นหนึ่งเดียวของการวิจัยและการสอน** (Einheit von Forschung und Lehre) ซึ่งเป็นอุดมการณ์ทางการศึกษาข้อหนึ่งที่ Wilhelm von Humboldt ประกาศไว้เมื่อครั้งที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเบอร์ลินในปี พ.ศ. 2353[6] เพราะการยึดถืออุดมการณ์ข้อนี้ ทำให้เกิดลักษณะความเป็นปัจเจกด้านการเรียนการสอนของแต่ละมหาวิทยาลัย กล่าวคือแต่ละสาขาวิชาไม่มีการกำหนดรายวิชาตายตัวตามหลักสูตรพร้อมคำอธิบายรายวิชาเหมือนที่ทำกันในประเทศไทย อาจารย์ในแต่ละสาขาวิชามีสิทธิ์กำหนดแนวทางทางวิชาการรวมทั้งเนื้อหาการเรียนการสอนของสาขาวิชาได้ตามที่ตนเองและคณะทำงานในสาขาวิชานั้น ๆ สนใจหรือทำวิจัยด้านนั้นอยู่ เช่น ในสาขาภาษาศาสตร์เยอรมนี มีอาจารย์สนใจค้นคว้าด้านวิวัฒนาการภาษาเยอรมันตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 ถึงปัจจุบัน อาจารย์ท่าน

---

[6] อุดมการณ์ทางการศึกษาอื่นที่ยังเป็นที่พูดถึงกันจนถึงปัจจุบันได้แก่ ความเป็นอิสระทางวิชาการ โดยเป็นเอกเทศจากฝ่ายการเมือง การให้สิทธิ์มหาวิทยาลัยในการจัดการและบริหารงานภายในด้วยตนเอง ตลอดจนด้านวิชาการด้วย และอีกข้อที่ Wilhelm von Humboldt เน้นมากคือการวิจัยและการเรียนรู้ทางวิชาการเป็นกระบวนการค้นหาความจริงที่ไม่มีวันสิ้นสุด (Kehm 2004: 6)

นั้นสามารถเปิดสอนรายวิชาเรื่องนี้โดยตรงได้ โดยจัดวิชานี้ให้อยู่ในวิชาเลือกเชิงลึกได้ ในขณะเดียวกันถ้าอาจารย์อีกท่านกำลังวิจัยเรื่องลำดับคำในประโยคภาษาเยอรมันในห้องสนทนา (chat room) ก็สามารถเปิดรายวิชานี้ได้เช่นกัน ข้อดีของความมีอิสระทางวิชาการเช่นนี้ คือทำให้แวดวงวิชาการเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง เพราะแต่ละสถาบันมุ่งจะสร้างเอกลักษณ์ในการวิจัยของตนเองและแสวงหาหัวข้อใหม่ ๆ อยู่เสมอทำให้เกิดความหลากหลายทางวิชาการ ส่วนในเชิงการสอนนั้น อาจารย์ที่เปิดสอนรายวิชาด้านที่ตนวิจัยจะรู้ลึกและรู้อย่างถ่องแท้ สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดี เป็นการรับประกันว่าความรู้นักศึกษาจะแน่น ในขณะเดียวกันก็เกิดข้อด้อยขึ้นคือ นักศึกษาต่างมหาวิทยาลัยแม้จะเรียนสาขาวิชาเหมือนกัน แต่ใช่ว่าจะเปรียบเทียบกันได้ เพราะเนื้อหาที่เรียนโดยเฉพาะวิชาเชิงลึกจะแตกต่างกันไปตามความถนัดของอาจารย์ประจำแต่ละมหาวิทยาลัย หรือแม้แต่นักศึกษาที่เรียนมหาวิทยาลัยเดียวกันแต่สนใจคนละด้าน ถ้าเลือกเรียนแต่รายวิชาที่ตนสนใจ ความรู้ก็จะแตกต่างกันไปโดยสิ้นเชิง ความหลากหลายที่มากเกินไปเป็นที่มาของความไม่เป็นหนึ่งเดียว

จากโครงสร้างและระบบอุดมศึกษาข้างต้น อาจจะสรุปลักษณะเฉพาะของการศึกษาในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้คือ **การเปิดโอกาสทางการศึกษา**แก่ทุกคนที่ต้องการศึกษาระดับอุดมศึกษา การเปิดกว้างให้อิสระทางวิชาการแก่ทั้งผู้สอนและผู้เรียน โดยเน้นความเป็นปัจเจกอย่างมาก คือผู้สอนสอนในสิ่งที่สนใจและชำนาญได้ ผู้เรียนมีสิทธิเลือกรายวิชาอื่นที่ตนเองสนใจได้นอกจากรายวิชาบังคับ นักศึกษามีโอกาสและเวลาแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นการเคารพสิทธิส่วนบุคคลในระบอบประชาธิปไตยอย่างชัดเจน

2.2 ผลกระทบจากกระบวนการโบโลญญ่าต่อระบบอุดมศึกษาของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ในช่วงปีแรก ๆ ของการปฏิรูปมหาวิทยาลัยในกระบวนการโบโลญญ่ายังขาดความชัดเจนเชิงนโยบายจากรัฐและแคว้น ทางฝ่ายมหาวิทยาลัยและคณะต่างก็ไม่รีบร้อนที่จะเตรียมตัวหรือหาข้อมูล ทำให้ช่วง 3 ปีแรกหลังการ

ร่วมลงนามในปฏิญญาโบโลญญ่าแทบไม่เกิดอะไรขึ้นเลย ช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เมื่อรัฐและแคว้นกำหนดระยะเวลาและแนวทางการดำเนินงานออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งแคว้นส่วนใหญ่ต้องการให้กระบวนการปรับปรุงหลักสูตรเสร็จภายในปีนี้หรืออย่างช้าปีหน้า เพื่อจะได้มีเวลาลองใช้ระบบต่าง ๆ ก่อนปีเป้าหมาย มหาวิทยาลัยและคณะจึงเริ่มทยอยปรับเปลี่ยนหลักสูตรกัน มหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งที่เริ่มใช้หลักสูตรนานาชาติมาแล้วบ้างในบางสาขา ทำให้พอมีประสบ-การณ์การปรับหลักสูตรมาบ้าง ในขณะที่หลายมหาวิทยาลัยพึ่งจะเริ่มปรับหลักสูตรอย่างจริงจังเมื่อปีที่แล้วนี้เอง จึงทำให้พึ่งสังเกตว่ากระบวนการโบโลญญ่ามีรายละเอียดมากมาย เช่น จะจัดแบ่งวิชาเป็นระดับปริญญาตรีและโทอย่างไรจากเดิมที่มีแต่ปริญญาโทอย่างเดียว การแบ่งกลุ่มรายวิชาและการให้หน่วยกิตก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการปรับหลักสูตร เพราะการให้หน่วยกิตต้องคำนวณตามชั่วโมงภาระงานของนักศึกษา ไม่ใช่คิดตามจำนวนชั่วโมงในชั้นเรียนอย่างที่เคยเป็น ทำให้เกิดความโกลาหลในทางบริหาร สาขาวิชาหลายสาขาจึงใช้วิธีตัดตอนเวลาทำงาน ด้วยการนำเอาโครงสร้างการจัดแบ่งกลุ่มวิชาย่อยและการให้หน่วยกิตของสาขาวิชาที่ใกล้เคียง หรือสาขาวิชาเดียวกันแต่ต่างมหาวิทยาลัยที่ได้รับการประเมินผ่านแล้วมาเป็นตัวตั้ง แล้วปรับโครงสร้างหลักสูตรตาม อีกหลายสาขาใช้วิธีจัดรายวิชาที่มีอยู่เดิมหรือที่สอนกันอยู่แล้วให้เป็นหมวดหมู่และใส่ชื่อกลุ่มวิชาย่อยเข้าไปใหม่เท่านั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าผิดหวังเป็นอย่างยิ่ง เพราะการปรับปรุงหลักสูตรตามกระบวนการโบโลญญ่าน่าจะเป็นโอกาสที่ดีที่แต่ละสาขาจะกลับมาพิจารณาการเรียนการสอนของตนว่า ขาดกลุ่มวิชาย่อยใดหรือควรให้น้ำหนักด้านใดมากขึ้น ปัญหาเดิมที่กล่าวไว้ในข้อ 2.1 ที่ว่าอาจารย์และคณะทำงานในสาขามักเปิดสอนรายวิชาที่มีเนื้อหาด้านที่ตนสนใจหรือทำวิจัยอยู่ โดยไม่ได้มองว่านักศึกษาควรจะได้เรียนอะไรบ้าง ก็ยังคงอยู่ต่อไป

ประโยชน์ข้อหนึ่งที่รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาของหลายประเทศรวมทั้งของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเล็งเห็นจากการแบ่งระบบอุดมศึกษาออกเป็น 2 ช่วง คือ ปริญญาตรีและปริญญาโทนั้น คือการลดปริมาณนักศึกษาตกค้างและนักศึกษาที่เรียนไม่จบ เนื่องจากเชื่อว่าตามระบบเดิมถ้านักศึกษา

ไม่สามารถเรียนจนจบปริญญาโทได้ นักศึกษาคนนั้นก็ต้องยุติการศึกษาไปเลยโดยไม่ได้วุฒิอะไร ตามกระบวนการโบโลญญ่าแล้ว นักศึกษาสามารถเรียนจนจบปริญญาตรีได้ ถ้าอยากศึกษาต่อและพิจารณาตนเองแล้วว่าสามารถศึกษาต่อได้จึงค่อยสมัครเรียนปริญญาโท ถ้ารู้ว่ามีความสามารถเท่านี้หรืออยากเรียนแค่นี้จะหยุดที่ปริญญาตรีก็ทำได้ อย่างไรเสียก็ยังมีวุฒิปริญญาตรีติดตัว นอกจากนี้รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาหลายประเทศคาดคะเนว่านักศึกษาจำนวนหนึ่งคงไม่ศึกษาต่อระดับปริญญาโท เท่ากับเป็นการลดจำนวนนักศึกษาไปในตัว ประเด็นการแบ่งระบบอุดมศึกษาออกเป็น 2 ช่วงนี้ยังไม่สามารถยืนยันได้ว่าจะมีผลต่อจำนวนนักศึกษามากน้อยเพียงใด เป็นเรื่องที่ต้องรอดูต่อไปในอนาคต และติดตามผลอย่างจริงจัง (Grigat 2005: 293) แต่ที่ค่อนข้างแน่นอนคือการที่ตั้งไว้ว่าระดับปริญญาตรีสามารถเรียนจบได้ภายใน 3 ปีนั้นคงจะทำได้ยาก โดยทั่วไปนักศึกษาจะไม่เรียนเต็มเวลาเพราะต้องเจียดเวลาไปทำงานเพื่อหาเงินระหว่างเรียน และส่วนใหญ่นักศึกษาจะเรียนจนครบรายวิชาแล้วจึงเขียนวิทยานิพนธ์ในภาคการศึกษาสุดท้าย ดังนั้นระยะเวลาจริงที่นักศึกษาจะใช้ในการเรียนระดับปริญญาตรีน่าจะอยู่ที่ 7 ภาคการศึกษาหรือ 3 ปีครึ่งถึง 4 ปี ในระดับปริญญาโทก็คงเป็นไปในลักษณะเดียวกัน

ประเด็นต่อมาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการแบ่งระบบอุดมศึกษาออกเป็น 2 ช่วงที่กล่าวไปข้างต้น และเป็นที่สนใจของนักศึกษากันมากคือการรับเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ตามกระบวนการโบโลญญ่าแล้วการจะเข้าศึกษาต่อหลังปริญญาตรี แต่ละสาขาแต่ละภาควิชามีสิทธิกลั่นกรองนักศึกษาได้ว่ามีความพร้อมและความสามารถในการศึกษาต่อหรือไม่ วิธีการกลั่นกรองที่พูดถึงกันอยู่ในขณะนี้คือการดูจากคะแนนจากระดับปริญญาตรี รวมทั้งการสอบเข้า ทั้งนี้ทางสาขาสามารถจำกัดจำนวนรับเข้าได้ เรื่องการกลั่นกรองและจำกัดจำนวนนักศึกษานี้แม้จะเป็นสิ่งที่ประเทศส่วนใหญ่ในโลกใช้กันหรือแม้แต่ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเองก็ปฏิบัติกันอยู่ในบางสาขาวิชานักวิชาการและนักศึกษาเยอรมันก็ยังยอมรับไม่ได้เต็มที่นักเพราะตามหลักการแล้ว การศึกษาเป็นสาธารณสมบัติที่ทุกคนมีสิทธิ "ใช้" ได้ การกลั่นกรองหรือการจำกัดจำนวนก็เหมือนการปิดกั้นโอกาสทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

จากการสุ่มสำรวจแล้วได้ผลออกมาว่าประมาณร้อยละ 40-50 ของนักศึกษาที่จบวุฒิปริญญาตรีต้องการศึกษาต่อในระดับปริญญาโทต่อไป รัฐจะแก้ปัญหานี้อย่างไรให้มหาวิทยาลัยยอมรับนักศึกษาที่ต้องการศึกษาต่อได้ ประเด็นนี้ยังเป็นที่ต้องพูดคุยกันอีกมากเพราะเป็นเรื่องของการไม่ลงรอยกันระหว่างปรัชญาพื้นฐานทางการศึกษาที่ฝังรากลึกมานานในสังคมเยอรมนี กับการปฏิบัติตามกระบวนการโบโลญญ่า

ข้อแตกต่างข้อหนึ่งระหว่างอุดมศึกษาระบบเดิมและระบบใหม่ตามกระบวนการโบโลญญ่าคือ การประเมินผลการศึกษา ระบบเดิมให้ความสำคัญกับการสอบประมวลความรู้อย่างมาก ดังนั้นการสอบประมวลความรู้จึงเป็นสิ่งที่กดดันนักศึกษามาก ถ้านักศึกษาเกิดพลาดพลั้งหรือตื่นตระหนกในวันสอบก็อาจทำให้คะแนนเสียไปได้ ตามกระบวนการโบโลญญ่า นักศึกษาจะต้องสอบจบเป็นกลุ่มวิชาย่อย โดยไม่มีการสอบประมวลความรู้เหมือนแต่ก่อน มีเพียงการสอบวิทยานิพนธ์เท่านั้น ซึ่งนักการศึกษามองว่าเป็นสิ่งที่ดี เนื่องจากมีการกระจายการสอบและการวัดผลเป็นระยะ ๆ นักศึกษาต้องเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่ว่ามาเอาใจใส่อ่านหนังสือตอนใกล้จะเรียนจบ และจะไม่กดดันมาก แต่ในขณะเดียวกันอาจารย์มหาวิทยาลัยก็กลัวกันว่าการสอบจบเป็นกลุ่มรายวิชา โดยไม่มีการสอบประมวลความรู้นั้น นักศึกษาจะขาดภาพรวมของการศึกษาในสาขาวิชา หรือกล่าวอีกลักษณะหนึ่งก็คือเรียนรายวิชาในกลุ่มวิชานั้น ๆ ครบ สอบเสร็จก็ลืม

แต่อีก 2 เรื่องที่คนยังไม่พูดถึงคือ จะมีการสอบและการวัดผลบ่อยครั้งขึ้น อาจารย์จะมีภาระมากขึ้นกว่าเดิมในการออกและตรวจข้อสอบรวมทั้งจัดการการสอบ นอกจากนี้ภาระการจัดเก็บข้อมูลการศึกษาก็จะซับซ้อนขึ้นกว่าเดิมที่นักศึกษาเป็นผู้ดูแลเองเสียเป็นส่วนใหญ่ ตอนนี้ทางสาขาวิชาหรือคณะต้องมีบทบาทมากขึ้นในการออกเอกสารแสดงผลการเรียนของนักศึกษาแต่ละคน ในแต่ละกลุ่มวิชาย่อย

นอกเหนือจากมุมมองทางการศึกษาแล้ว ปัญหาสำคัญข้อหนึ่งคือการไม่ยอมรับกระบวนการโบโลญญ่า โดยนักการศึกษาหลายรายมองว่ากระบวนการโบโลญญ่าเป็นการบังคับมาจากเบื้องบน (top-down) ไม่ได้มาจาก

ความต้องการของนักศึกษาหรือของมหาวิทยาลัยเอง ไม่ได้มีการสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องก่อนว่าพร้อมหรือไม่และต้องใช้งบประมาณเท่าใดในการจัดการ ซึ่งประเด็นหลังนี้สำคัญมากในสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำของประเทศในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

ส่วนประเด็นทางจิตวิทยาคือมหาวิทยาลัยของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังยึดติดกับวุฒิเดิมที่ใช้กันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยเก่าแก่หรือมหาวิทยาลัยขนาดใหญ่ ด้วยความเชื่อมั่นในระบบของตนเองว่าสามารถผลิตบัณฑิตออกมารับใช้สังคมได้ดีเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป รวมทั้งชาวต่างชาติเป็นเวลาร้อย ๆ ปี ที่สำคัญคือมองว่าการจัดแบ่งระยะการศึกษาเป็นวุฒิปริญญาตรีและวุฒิปริญญาโท หรือแม้แต่ชื่อวุฒิที่กระบวนการโบโลญญ่าใช้ (Bachelor กับ Master) ก็เป็นการลอกแบบมาจากสหรัฐอเมริกาหรือสหราชอาณาจักรนั่นเอง ไม่ใช่ระบบของยุโรปจริง ล่าสุดมีผู้ออกความเห็นว่าให้คงชื่อวุฒิเดิมไว้เพียงแต่จัดกลุ่มวิชาเสียใหม่เท่านั้นก็พอ ซึ่งตรงนี้หลายฝ่ายมองว่าไม่ได้ช่วยสนับสนุนการรับรองวุฒิการศึกษาระหว่างประเทศหรือในระดับสากล สุดท้ายก็ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาเดิมที่มีอยู่ เช่น วุฒิ Diplom คืออะไร เป็นแค่ประกาศนียบัตร (diploma) หรือไม่ ฯลฯ

ในส่วนของการยอมรับจากทางสังคมและภาคธุรกิจนั้น ยังมีคนตั้งคำถามถึงคุณภาพของบัณฑิตปริญญาตรีอยู่มาก เพราะเท่าที่รับพนักงานเข้าทำงานในบริษัท ถ้าพนักงานจบมหาวิทยาลัยก็คือจบปริญญาโท แล้วพนักงานใหม่ที่มีวุฒิปริญญาตรีจะมีคุณภาพหรือทำงานได้มีประสิทธิภาพเทียบกับพนักงานที่จบมาจากระบบเดิมหรือไม่ อีกเรื่องที่ยังไม่ชัดเจนคือระดับเงินเดือน สรุปโดยรวมแล้วก็คือทางภาคธุรกิจยังขาดความมั่นใจเพราะยังมีประสบการณ์กับบัณฑิตปริญญาตรีไม่มาก จึงเกิดความไม่เชื่อมั่นในความสามารถ ซึ่งเรื่องนี้ต้องให้เวลาภาคธุรกิจในการตัดสินระยะหนึ่ง และผลที่ตามมาอาจจะแย่กว่าเดิมคือถ้าภาคธุรกิจมองว่าวุฒิปริญญาตรีน้อยเกินไปไม่สามารถสนองตอบความต้องการของบริษัทห้างร้านได้ แล้วไม่รับบัณฑิตปริญญาตรีเข้าทำงาน ผู้ที่จบปริญญาตรีแล้วก็ต้องขวนขวายเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโทต่อไป ซึ่งถ้าสถานการณ์เป็นไปตามนี้จริงก็จะมีผลต่อการรับนักศึกษาเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทอีกทอดหนึ่ง

เรื่องสุดท้ายที่ขณะนี้เริ่มถกเถียงกันมากขึ้นคือการศึกษาระดับปริญญาเอก นับตั้งแต่การประชุมติดตามผลที่ **Berlin** เมื่อ พ.ศ. 2546 ที่รับเรื่องการจัดระบบการศึกษาระดับปริญญาเอกเข้ามาร่วมพิจารณาในกระบวนการโบโลญญ่า พร้อมทั้งตั้งเป้าเพิ่มปริมาณนักศึกษาปริญญาเอกในยุโรปด้วยนั้น นักวิชาการและนักการศึกษาเห็นพ้องกันว่าต้องเปลี่ยนระบบที่เป็นอยู่ ที่คณะและมหาวิทยาลัยต่างจัดการกันเอง หรือนักศึกษาระดับปริญญาเอกก็ทำงานวิจัยของตัวเองไป ไม่มีรายวิชาช่วยเสริมความรู้หรือทักษะเพิ่มเติม รูปแบบการเปลี่ยนแปลงคือการวางโครงสร้างการศึกษาระดับปริญญาเอกให้เป็นระบบมากขึ้น ให้นักศึกษาปริญญาเอกได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้กันมากขึ้น ไม่ใช่ต่างคนต่างทำงานของตนไป เรื่องการวางโครงสร้างปริญญาเอกนั้นเป็นสิ่งที่ดี แต่อาจต้องเผชิญหน้ากับความเคยชินของนักศึกษาปริญญาเอกในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ส่วนใหญ่มองตนเองว่าเป็นนักวิจัยซึ่งโตพอที่จะจัดการวางแผนทำงานด้วยตนเอง ต้องการความเป็นอิสระไม่อยากถูกตีกรอบเหมือนตอนที่เรียนในโรงเรียนหรือระดับปริญญาโท (Haerdle 2005:12) ข้อเสนอในขณะนี้จึงออกมาในรูปแบบที่ให้นักศึกษาปริญญาเอกเข้าสัมมนาระยะสั้น ๆ เพื่อเพิ่มทักษะทั่วไปนอกเหนือจากทักษะด้านการวิจัย เช่น ทักษะการเขียนงานวิชาการ การนำเสนองาน การพูดในที่ชุมชน (Keller 2005: 11) ประเด็นของการศึกษาระดับปริญญาเอกก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องได้รับการพูดคุยและปรับปรุงกันต่อไป

สำหรับสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ความก้าวหน้าในการปฏิรูปการศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่ามีดังนี้ จากการเก็บสถิติของที่ประชุมอธิการบดีของมหาวิทยาลัยในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (Hochschulrektoren-konferenz) จนถึงสิ้น พ.ศ. 2547 มีหลักสูตรปริญญาตรีทั้งหมด 1,453 หลักสูตร ปริญญาโท 1,481 หลักสูตร จากจำนวนหลักสูตรทั้งหมดทุกสาขาและทุกรูปแบบสถาบันที่มีอยู่ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี 11,286 หลักสูตร คิดได้เป็นร้อยละ 26 (HRK Statistik 2005: 7) สำหรับการประเมินหลักสูตรนั้น จนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2548 มีหลักสูตรปริญญาตรีและปริญญาโทตามกระบวนการโบโลญญ่าที่ผ่านการประเมินแล้วร้อยละ 27.5 (HRK Statistik

2005: 11) ซึ่งตัวเลขทั้ง 2 ค่าถือว่ายังน้อยมาก ในขณะนี้เงื่อนเวลาค่อนข้างกระชั้นเข้ามา เหลือเวลาอีกเพียง 5 ปี ประเทศที่ตกลงร่วมกันต้องปรับระบบอุดมศึกษาของตนให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ในส่วนการปฏิรูปการศึกษาตามกระบวนการโบโลญญ่าในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ยังมีอีกหลายสิ่งที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันทำ

ในส่วนสุดท้ายของบทความนี้ ผู้เขียนขอกล่าวถึงผลของกระบวนการโบโลญญ่าที่จะมีต่อนักศึกษาต่างชาติอย่างสั้น ๆ โดยมองจากมุมมองของประเทศไทยโดยเฉพาะ เพื่อให้เห็นความสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้

3. ผลกระทบจากกระบวนการโบโลญญ่าต่อนักศึกษาต่างชาติโดยเฉพาะนักศึกษาไทย

โดยแนวโน้มหลักแล้ว การปฏิรูปอุดมศึกษาของยุโรปรวมทั้งในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีเอื้อประโยชน์ในการศึกษาต่อของนักศึกษาต่างชาติมาก นักศึกษาจากประเทศที่ใช้ระบบการศึกษาแบบของสหรัฐอเมริกา เช่น จากประเทศไทย สามารถนำวุฒิปริญญาตรีหรือปริญญาโทไปเทียบเท่าวุฒิของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ซึ่งจะช่วยให้การเทียบโอนหน่วยกิตง่ายขึ้น จากเดิมที่นักศึกษาที่จบวุฒิปริญญาตรีจากประเทศไทยเมื่อต้องการไปศึกษาต่อ ณ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ต้องพบอุปสรรคต่าง ๆ ในการเทียบวุฒิ เพราะแต่เดิมสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีไม่มีวุฒิปริญญาตรี อย่างดีก็เทียบได้เท่ากับช่วงแรกของการศึกษาที่นักศึกษาเรียนรายวิชาพื้นฐานในสาขานั้น ๆ และบ่อยครั้งวุฒิปริญญาตรีไม่ได้รับการยอมรับเลย ทำให้นักศึกษาต้องไปเริ่มเรียนใหม่ตั้งแต่ต้นทั้งหมด ซึ่งจุดนี้เองเป็นส่วนหนึ่ง (นอกจากเรื่องภาษา) ที่ทำให้นักศึกษาต่างชาติรวมทั้งนักศึกษาไทยตัดสินใจไปเรียนประเทศอื่น ๆ ที่เข้าใจระบบปริญญาตรีและปริญญาโทจากประเทศไทยและให้การยอมรับวุฒิง่ายกว่า เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักรหรือออสเตรเลีย เป็นต้น

หากสรุปเพียงเท่านี้แล้ว ก็ดูเหมือนการปฏิรูปอุดมศึกษาของยุโรปจะมีแต่ข้อดีกับเราไปเสียหมด แต่หากดูกันในรายละเอียดแล้วอาจมีอุปสรรค

เกิดขึ้น ซึ่งก็ยังไม่มีใครรู้เพราะระบบอุดมศึกษาใหม่ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนียังใช้ไม่ครบสมบูรณ์ ปัญหาที่ผู้เขียนเห็นว่าไม่ควรมองข้าม 2 ข้อ คือ

1. วิธีการคำนวณและให้หน่วยกิตที่แตกต่างกัน ทำให้หน่วยกิตที่ได้ต่างกันอย่างมาก เช่น ปริญญาโทของประเทศไทยจะให้หน่วยกิตรวมอยู่ที่ระหว่าง 35 ถึง 50 หน่วยกิต ส่วนปริญญาโทของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีให้หน่วยกิต 120 หน่วยกิต ตามแบบ ECTS นั่นหมายถึง หน่วยกิตของประเทศเราน้อยกว่าเขาเกินครึ่ง แล้วจะทำอย่างไรในทางปฏิบัติ จะเทียบหน่วยกิตจากไทยให้เพียงครึ่งหรือยอมรับทั้งวุฒิ หรือว่าประเทศไทยเองก็ควรเรียนรู้ระบบการศึกษาใหม่ของยุโรป รวมถึงระบบหน่วยกิต ECTS ด้วย เพื่อจะได้สามารถคำนวณหน่วยกิตของไทยตามระบบ ECTS ได้ในคราวจำเป็น

2. ถ้าจะดูเทียบหลักสูตรเป็นรายวิชาก็จะเกิดปัญหาอีกว่าประเทศไทยไม่ออกเอกสารประกอบประกาศนียบัตร (diploma supplement) ที่แสดงรายละเอียดรายวิชาที่นักศึกษาเข้าเรียนในแต่ละกลุ่มวิชาย่อยทั้งเนื้อหาที่เรียน รูปแบบการประเมินผลและผลคะแนนของนักศึกษา อย่างที่ยุโรปกำลังจะทำ ประเด็นนี้ยังไม่ชัดเจนเช่นกัน เป็นไปได้ที่ทางมหาวิทยาลัยของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีอาจให้ทำแบบทดสอบประเมินความรู้ต่างหาก เพื่อวัดความรู้ก่อนที่จะจัดระดับให้เข้าศึกษาต่อไป แทนที่จะดูรายวิชาเป็นหลัก ปัญหาข้อนี้อาจแก้ได้ด้วยความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยที่จะให้การยอมรับวุฒิซึ่งกันและกัน

คงต้องรอดูกันต่อไปว่าปัญหาความไม่ชัดเจนในเรื่องต่าง ๆ นั้นจะได้รับการแก้ไขอย่างไรในทางปฏิบัติ เนื่องจากตอนนี้ไม่มีใครสามารถเห็นภาพรวมของปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทั้งหมด เป็นที่แน่นอนว่าในช่วงแรก ๆ ของการใช้ระบบใหม่ต้องเกิดอุปสรรคอีกมากมาย ยุโรปคงต้องใช้เวลาอีกเกินกว่าทศวรรษที่จะสร้าง "พื้นที่อุดมศึกษายุโรป" (European Higher Education Area) เพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศที่ทำธุรกิจด้านการศึกษาอย่างแข็งขันมานานอย่างสหรัฐอเมริกาได้จริง สำหรับประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทยก็ควรตระหนักถึงระบบการศึกษาใหม่ของยุโรป เพื่อให้เรารู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาภายในยุโรปทั้งที่เกิดขึ้นแล้วและจะเกิดขึ้นในระยะเวลาอันใกล้

บรรณานุกรม

Grigat, Felix (2005). "Keine einheitliche Logik des Systems". Zur aktuellen Situation der Einführung von Bachelorstudiengängen vor dem Hintergrund der Bologna-Folgekonferenz in Bergen. In: Forschung & Lehre 6/2005, 290-293.

Haerdle, Benjamin (2005). Im Alleingang zum Doktor. In: duz Magazin 04/2005, 12-13.

Kehm, Barbara M. (2004). Hochschulen in Deutschland. Entwicklung, Probleme und Perspektiven. In: Aus Politik und Zeitgeschichte B 25/2004, 6-17.

Keller, Eva (2005). Der lange Weg zum Dr. Bologna. In: duz Magazin 04/2005, 8-11.

Krüger, Christiane (2005). Auslese ja, Quote nein. In: duz Magazin 06/2005, 31-33.

Lücke, Nicole (2005). Allein in der Fremde. In: duz Magazin 05/2005, 28-29.

Steedman, Hilary/Wagner, Karin (2005). Konsequenzen für Unternehmen aus der Einführung des Bachelors. Ein deutsch-britischer Vergleich. In: Forschung & Lehre 6/2005, 311-314.

เอกสารจาก Internet

Der europäische Hochschulraum - die Ziele verwirklichen. Kommuniqué der Konferenz der für die Hochschulen zuständigen europäischen Ministerinnen und Minister, Bergen, 19-20. Mai 2005. Retrieved 20 July 2005 from http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/Germany/050520_Bergen_Communique_Germany.pdf

European Commission, Directorate-General for Education and Culture (2005): From Berlin to Bergen. The EU Contribution. Progress Report 7 April 2005. Retrieved 20 July 2005 from http://europa.eu.int/comm/education/policies/educ/bologna/report05.pdf

HRK Bologna-Reader 2004 = Hochschulrektorenkonferenz (Hrsg.) (2004): Bologna-Reader. Texte und Hilfestellungen zur Umsetzung der Ziele des Bologna-Prozesses an deutschen Hochschulen. Beiträge zur Hochschulpolitik 8/2004. Bonn, HRK Service-Stelle Bologna. Retrieved 20 July 2005 from http://www.hrk-bologna.de/bologna/de/download/dateien/Bologna_ReaderI_final.pdf

HRK Statistik 2005 = Hochschulrektorenkonferenz (Hrsg.) (2005): Statistische Daten zur Einführung von Bachelor-und Masterstudiengänge. Statistiken zur Hochschulpolitik 1/2005. Bonn. Retrieved 22 July 2005 from http://www.hrk.de/de/download/dateien/Statistik1_2005.pdf

National Report 2004 = Sekretariat der ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland, Bundesministerium für Bildung und Forschung (2004): Germany's National Report 2004. Achieving Bologna Process Objectives. Retrieved 20 July 2005 from http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/Germany/National_Reports-Germay_050118-orig.PDF

National Report 2004-2005 = Germany's National Reports 2004-2005. Retrieved 20 July 2005 from http://www.bologna-bergen2005.no/EN/national_impl/00_Nat-rep-05/National_Reports-Germay_050118.pdf